Bibliotekarstudentens nettleksikon om litteratur og medier

Av Helge Ridderstrøm (førsteamanuensis ved OsloMet – storbyuniversitetet)

Sist oppdatert 03.11.26

Om leksikonet: https://www.litteraturogmedieleksikon.no/gallery/om_leksikonet.pdf

Epistel

(_sjanger) Fra et gresk ord for "å sende til noen". En epistel var i utgangspunktet et brev beregnet for offentligheten. Tradisjonelt brukt om et litterært verk i form av brevlignende tekster, ofte skrevet på vers. På 1900- og 2000-tallet blir sjanger-betegnelsen ofte brukt om essay- og kåseri-lignende prosatekster.

Ordet "epistel" har blitt brukt både om brevene i Det nye testamente, om essaylignende tekster skrevet som brev i antikken og i senere tid om prosatekster som kan ligne på både brev, dikt, essay og kåseri. Brevet kan være rettet til en oppdiktet person og kan være utformet som et dikt.

"A composition in poetry or prose written in the form of a letter so elegant in style that it is considered a literary work worthy of publication, for example, the epistles of Cicero, Horace, Ovid, and Pliny" (Joan M. Reitz i http://lu.com/odlis/odlis_c.cfm; lesedato 30.08.05).

Epistler har tradisjonelt vært "easy and elegant poems of manners and society." (Jump 1974 s. 6)

"Epistel, causerende digt, gerne adresseret til en virkelig person, med mønstre i antikken hos bl.a. Horats, Ovid, blomstrende i klassicismen med Nicolas Boileau og Alexander Pope, endnu virksomt i moderne poesi som en undertiden ironisk ræsonnerende form. [...] I nyere tid ses epistler som mere eller mindre brevformede essays [...] I dansk versdigtning er genren, ofte med det tilsvarende genrenavn rimbrev, kendt fra Jens Baggesen og hans fortsætter Henrik Hertz med *Gjenganger-Breve* (1830) mv." (https://lex.dk/epistel_-_digt; lesedato 20.06.26)

Eksempler:

Horats: *Epistler* (1. århundre f.Kr.)

Ludvig Holberg: *Epistler* (1748-54)

Jens Baggesen: *Poetiske Epistler* (1814)

Nils Kjær: *Smaa epistler* (1908)

Peter Wessel Zapffe: *Essays og epistler* (1967)

Ola (psevdonym for Gunnar Bratlie): *Brev fra Rognerud: Epistler* (1967)

Astrid Hjertenæs Andersen: *Hyrdefløyten: Epistler fra Algerie* (1968)

Terje Stigen: *Norsk rapsodi: Epistler* (1972)

Hallvard Rieber-Mohn: *Midt på treet: 36 epistler og et slags forord* (1972)

Aksel Sandemose: *Epistler og moralske tanker* (1973)

Kjell Bækkelund (red.): *Fra Bach til Beatles: 17 epistler om musikk* (1973)

Jens Bjørneboe: *Lanterner: Noveller, reisebrev, epistler* (1977) og *Samlede essays: Epistler* (1996)

Pål Espolin Johnson: *Amerikabrev: Epistler* (1985)

Sissel Lange-Nielsen: *Året: Tolv epistler* (1985)

Karl Hafstad: *Snu Norge!: Epistler* (1985)

Simen Skjønsberg: *Den grufulle nytelse: Epistler om lesningens mysterier* (1990)

Kjell Arild Pollestad: *Humørpiller: Muntre epistler i utvalg* (1992)

Arild Nyquist: *Fra Lofoten til Cap Ferrat: Epistler* (1996)

Haakon Sæther: *Epistler fra Kings Bay* (2002) – utgitt posthumt

Karl Erik Harr: *Sommermorgen: Elleve epistler fra mitt vindu* (2003) – opprinnelig sendt som radiokåserier

Jan Thowsen: *Bryggen og andre epistler* (2018)

“ “Epistles” by Horace is a significant collection of verse letters that exemplifies a unique Roman literary form during the early imperial period. Comprising two books, the first book features twenty shorter, more personal letters, while the second includes two longer, more formal discourses. Written around 20 to 13 b.c.e., these epistles reflect Horace’s transition from classic lyric poetry to a more philosophical and reflective style of writing. The first book reveals Horace’s insights on virtue, happiness, and the importance of self-improvement, often addressing friends and acquaintances in a conversational tone. Themes of friendship, moral lessons, and the joys of rural life permeate his correspondence. In contrast, the second book serves as a literary critique, where Horace discusses the state of poetry and its practitioners, advocating for the appreciation of earlier Latin poets alongside their Greek counterparts. […] Horace’s epistles were published in two books: The first, containing twenty letters, or verse poems, appeared about 20 or 19 b.c.e. The second, containing two long letters, probably appeared in 13 b.c.e. In his first book, Horace is a moralist; in the second, he is a literary critic. The shorter epistles in the first book, some less than fifteen lines long, are familiar and intimate; there is no doubt that they were written as letters first and poems second.” (Brett Evans i https://www.ebsco.com/research-starters/literature-and-writing/epistles-horace; lesedato 03.08.26)

“Horace’s epistles not only illustrate his personal views and experiences but also provide a broader commentary on the literary culture of his time, making them a valuable resource for understanding Roman literature and society. The collection remains influential in the study of classical poetry and epistolary form, reflecting timeless human concerns through its exploration of personal and philosophical themes. [...] the epistle, the letter in verse, was a Roman literary invention brought to perfection by Horace during the first days of the Roman imperial period. With Rome administering most of the known world, friends would often be separated in different parts of the empire for years; even those who remained in Italy would often, as did Horace, retire to their country estates. Letter writing in verse not only became a matter of occasional necessity but also was often the only means of communication. It was natural that poets and men of letters should turn the epistle into a literary form so that even at a distance friends could share both poetry and, in some measure, epistolary conversation.” (Brett Evans i https://www.ebsco.com/research-starters/literature-and-writing/epistles-horace; lesedato 03.08.26)

“In literature there are two basic traditions of verse epistles, one derived from Horace’s *Epistles* and the other from Ovid’s *Epistulae heroidum* (better known as *Heroides*). The tradition based on Horace addresses moral and philosophical themes and has been the most popular form since the Renaissance. The form that developed from Ovid deals with romantic and sentimental subjects; it was more popular than the Horatian form during the European Middle Ages. Well-known examples of the

Horatian form are the letters of Paul the Apostle (the Pauline epistles incorporated into the Bible), which greatly aided the growth of Christianity into a world religion, and such works as Alexander Pope's "An Epistle to Dr. Arbuthnot." Other writers who have used the form include Ben Jonson, John Dryden, and William Congreve, as well as W.H. Auden and Louis MacNeice more recently." (https://www.britannica.com/art/epistle; lesedato 20.06.26)

"Heroiden er en slags epistel på vers, ført i pennen av en berømt litterær eller historisk person, fortrinnsvis en kvinne." (professor Liv Bliksrud i *Bokvennen* nr. 1 i 1997 s. 38)

I middelalderen skrev spanjolene Hernando del Pulgar og Diego de Valera epistler som er forløpere for essaysjangeren (Strosetzki 1996 s. 33).

Den norsk-danske forfatteren Ludvig Holbergs *Epistler befattende adskillige historiske, politiske, metaphysiske, moralske, philosophiske, item skiemtsomme Materier* ble utgitt i to bind i 1748. "Det siste av fem band kom ut posthumt i 1754 og avslutta med epistel nr. 539 hans vidtfemnande essayistikk […] Epistlane er som ei litterær dagbok med innførslar om alt mogleg. Dei er meir skisseprega enn essaya hans, allsidige og lunefulle, med rom for forfattarens lærdom og livserfaring." (Grepstad 1997 s. 65)

Holberg "udgav ca. 540 epistler i perioden fra 1745 til 1758. Han finansierede selv udgivelsen af teksterne. I epistlerne tager Holberg udgangspunkt i moralske og samfundsmæssige spørgsmål. De er kendetegnet af en humoristisk behandling af emnerne, men de gennemtrænges samtidigt af oplysningstidens filosofiske ideer og idealer. [...] Epistlerne er filosofiske essays skrevet som breve til fiktive modtagere." (https://www.studienet.dk/holbergs-epistler; lesedato 03.08.26)

"Epistlerne blev til i Holbergs sidste leveår. De er en klog gammel mands suveræne refleksioner. I 542 essays, fordelt på fem solide bind, vender han alle forfatterskabets hidtidige temaer, og flere til. Intet emne er for småt, intet for stort. Og ved at udforme teksterne som breve giver han dem en let og dagligdags tone – som løbende rapporter fra den aldrende barons liv og læsning. I det første bind, der udkom i 1748, møder vi kejsere og filosoffer, paver og pedanter, bønder og bier. Emnerne spænder fra naturvidenskab og statskundskab til musik og teater. Og et hovedtema er religion med overvejelser om Guds godhed, forholdet mellem tro og fornuft og ikke mindst religiøs tolerance." (Camilla Z. Larsen m.fl. i https://unipress.dk/udgivelser/e/epistler-1/; lesedato 03.08.26)

Holberg "skrev som kjent en rekke epistler, små refleksjoner utformet som brev. Et par av dem omhandler mat og drikke. […] Epistel 410 "Bør man ha faste spisetider" dreier seg om det en velkjent og i vår tid svært aktuell side ved mat og måltid, nemlig det som har med dietter, helse og sunnhet å gjøre. […] En annen epistel, nr. 339, er kalt "Bacchus og Venus", og dreier seg som tittelen antyder om drikke og kjærlighet. Holbergs tese er at klimaet her styrer og gjør at nordboere oppfører seg annerledes enn folk som bor i sydlige, varmere egne" (Knut Stene-Johansen i https://www.morgen bladet.no/pafyll/holbergs-diett/8976444; lesedato 03.08.26).

"An Epistle to Arbuthnot" (1735) av den engelske dikteren Alexander Pope har "the form of a verse letter from Pope to his friend and physician John Arbuthnot […] spells out Pope's satirical principles – or, at least, how he'd like them to be interpreted. Most of the poem is Pope's harangue: he's constantly bothered by bad poets wanting his approval and his help, but when he gives his honest opinion he's attacked. He names some real people here, and conceals some real-life enemies under pseudonyms, usually drawn from Roman history. A few passages are in quotation marks – here he imagines Arbuthnot breaking in and warning him not to go on. (He never takes the advice.)" (https://jacklynch.net/Texts/arbuthnot.html; lesedato 14.09.26)

"Epistle II. To a Lady; Of the Characters of Women" (1735) av Alexander Pope "is a satirical poem that presents a critical examination of women through a series of vivid character portraits. Composed in heroic couplets, this 292-line poem is part of Pope's larger work called "Moral Essays," intended to explore ethical themes. While it critiques perceived inconsistencies in female nature, the poem ultimately aims to provide moral guidance for women, advocating for the cultivation of good sense and character. Pope illustrates a range of female archetypes – from foolish and whimsical to virtuous and admirable – culminating in an ideal of womanhood that balances feminine and masculine traits. The poet employs a painter metaphor to depict these contradictions, suggesting that women, while complex and often inconsistent, possess the capability for a harmonious existence. Throughout the poem, there are moments of praise for women, particularly for the poet's friend, Martha Blount, who serves as a model of virtue." (Thomas M. Curley i https://www.ebsco.com/research-starters/ literature-and-writing/epistle-ii-lady-alexander-pope; lesedato 14.09.26)

Den britiske adelskvinnen Anne Ingram publiserte i 1736 "An Epistle to Mr. Pope. By a Lady. Occasioned by his *Characters of Women*" der hun "argues that education is the main variable separating women from men […] responding to Alexander Pope with erudite witticisms that, satirizing men and women equally for their love of power, suggest that both sexes are formed by custom. […] Ingram's "Epistle to Mr. Pope" also emphasizes the desire for influence and power as a vice not predetermined by sex or gender. […] Ingram's poem rebuts Pope's satire with the claim that "In

either sex the appetite's the same, / For love of power is still the love of fame" (lines 21-22). Whereas Pope claims to discover a number of female types, "the soft-natured... the cunning and artful... the whimsical... the witty and refined... the stupid and the simple," Ingram finds in every person a single, prime motivator: "power alike both males and females love" ("Argument"; line 24). What disadvantages women face she attributes to "custom," which "doom[s]" women to a life of "folly, sloth and ease"; misleads them by teaching that beauty ensures matrimonial success; and betrays them by encouraging time spent on "trifles" rather than books (lines 1, 68, 81). "In education all the diff'rence lies," she argues; "Women, if taught, would be as bold and wise / As haughty man" (lines 33-35). For Ingram, time and habituation to either negative custom or positive cultivation shape women's minds as well as bodies." (Carmen Faye Mathes i https://www.mcgill.ca/english/files/english/mathes_lucretius_taken_lightly.pdf; lesedato 14.09.26)

Engelske Lucy Aikin var "poet, historian, memoirist, biographer, novelist, and children's writer […] In 1810, she published one of the most important long poems by a woman from the British Romantic era, her *Epistles on Women* (1810), the first text in English to re-write the entire history of western culture, from the creation story of Genesis through the eighteenth century, from a feminist perspective. Responding to John Milton's portrayal of Eve in *Paradise Lost* as unequal and inferior to Adam, and Alexander Pope's misogynistic "Epistle to a Lady," Aikin argues that men's degradation of women has hindered the growth of civilization, and provides historical and literary evidence for her claim that "man cannot degrade woman without degrading himself." " (Michelle Levy i https://www.sfu.ca/~mnl/aikin/Site/Biography.html; lesedato 14.09.26)

Fredmans epistlar (1790) er den svenske dikteren og musikeren Carl Michael Bellmans "centrala verk och består av 82 sånger skapade under en period av tjugo år. Dess huvudgestalt är Jean Fredman, en nedsupen f.d. urmakare. När han dog 1767 var Bellman 27 år gammal och skriver den första dikten om Fredman. Det är *Fredmans Begravning, en Bacchi Ordensdikt* som senare blev Fredmans Sång n:o 26. 1770 skriver Bellman en sång med namnet Fredmans *Epistel till de de trogna Bröderna på Terra Nova i Gaffelgränden*. Den kom vid epistlarnas utgåva bli Epistel n:o 5. Ordet epistel betyder brev, och meningen är att tankarna ska gå till *Pauli Epistlar*. Tidigare har Bellman konsekvent hållit sig till att parodiera Gamla Testamentet, men nu tar han alltså ett än farligare steg när han parodierar det Nya. Här har Fredman fått stiga i rang sedan senast och blivit helgonförklarad. Bellman använder medvetet ett ålderdomligt språk späckat av bibliska formuleringar och parafraser. Idén i denna och de följande tidigt skrivna epistlarna är att "den helige Fredman", även kallad Sankt Fredman, liksom aposteln Paulus sänder brev till olika folk för att frälsa dem till den "rätta vägen". Men den "rätta vägen" enligt Fredman är att dyrka Bacchus in i döden; livets

yttersta mening är att ständigt hålla sig berusad, dag som natt; och himmelriket är ett rus så kraftigt att det tillintetgör medvetandet om existensen. Han prisar brännvinet och varnar oss för nykterhetens konsekvenser." (https://www.bellman.net/epistlar.html; lesedato 20.06.26)

André Bjerke skrev diktet "Rim-epistel til Nils Kjær" (1942), som avsluttes slik:

"Se, mange vil besvære
seg over dine bøker;
du var jo ingen "søker"
og skrev så altfor lett.
Og det kan saktens være
at disse folk har rett –

Men én av disse linjer
det moret deg å skrive,
den rommer mer av livet
og livets egen lære

enn hva den litterære,
moderne puritaner
kan få seg til å lyve
i mer enn femogtyve
dypsindige romaner!"

Ivar Frønes' *Den myke manns liv og historie og andre epistler fra en ny hverdag* (1981) handler om "det moderne mennesket og dets problemer i den "nye" hverdagen […] Epistlene spenner over museenes betydning i skilsmissealderen til endringene i fredags-detektivens privatliv, fra moderne kjendisdyrking til interessesamfunnets innfløkte motsetninger. *Den myke manns liv og historie* er ei bok for dem som kan le av seg selv. Det er ei bok som kan nytes med en stille humring eller som høytlesning i festlig lag. Men det er også ei bok der alvoret ligger på lur på neste side. Frønes (1946-) er en norsk sosiolog som primært har forsket på barn, barndom og barnekultur." (https://arbant.no/produkt/faglitteratur/ivar-frones-den-myke-manns-liv-og-historie-og-andre-epistler-fra-en-ny-hverdag; lesedato 05.09.26)

Arild Nyquists *Fra Lofoten til Cap Ferrat: Epistler* (1996) handler om opplevelser "fra forskjellige geografiske områder: Lofoten, Frankrike og Oslo. Epistlene handler først og fremst om å være underveis i livet, både mentalt og psykisk. Gjennom små morsomme episoder og store skjellsettende opplevelser trer det frem et bilde av et menneske og en verdensanskuelse som kaller på smil og tårer, gjenkjennelse og

undring." (https://deichman.no/utgivelse/p49a7ceae75bc1939827 6951ac4b0a21f; lesedato 19.09.23)

I *Det piper fra hornet på veggen: Epistler* (1998) av Ebba Haslund "møter vi en som ikke er sjenert for å ha fylt sine åtti år. Ebba Haslund benytter sin observasjonsevne og sin sunne fornuft til å peke på smått og stort som kunne trenge en ny gjennomtenkning i vår hektiske samtid. Satire og selvironi er naturlige virkemidler for den som henger i et horn på veggen, som syvende "mor" i huset. Men det ikke langt fra den lette tonen til det glødende engasjementet for de svakstilte og undertrykte. Her er lesning både til glede og ettertanke." (forlagets omtale)

Jacob Hochlins *Det kunne vorre verre: Muntre epistler fra en krydret barndom* ble utgitt i år 2000. "Hochlin har gledet mang en Nordlys-leser med sin muntre penn og gode strek. Nå er 74-åringens epistler fra en krydret barndom i Tromsø samlet mellom to permer. […] - Jeg følte behov for å fortelle noe annet enn det pene og fine som er skrevet om barndom i Tromsø. […] *Det kunne vorre verre* består av 28 epistler, og noen av dem har ikke stått på trykk i Nordlys. […] Hochlin skriver med lukt og smak og farge om blant annet svømmetrening, hopprenn og fotball i utmarka, om den to meter høye Profeten, om ulike typer byguta og om 150 kilos damer som legges i seil og losses i land som annet storfe. Tegninga til sistnevnte epistel, "Sjøveien til Paradiset", pryder bokas forside." (https://www.nordlys.no/kultur/hochlins-epistler-i-bokform/s/1-79-307452; lesedato 05.09.26)

Komponisten Ketil Veas *30 epistler om musikk i skolen: Til en medstudent* (2000) er "ment for undervisning i grunnskolen. Boken er beregnet fra femteklasse og videre opp i klassetrinnene. Boken er delt i 30 epistler, som tar for seg det forfatteren mener må være musikkens basismateriale i klassen; den lyd- og musikkballast alle elever bærer med seg. Epistlene handler også om det å gå ned fra kateteret, og blande seg med elevene i deres felles møte med musikken, og våge å være undrende og nysgjerrig sammen med dem. […] Med boken følger også en CD med en times musikk knyttet til undervisningsopplegget i boka." (https://www.oa.no/kultur/ny-bok-om-musikk-for-skolen/s/1-81-209565; lesedato 08.10.26)

Nedenfra sett: 50 epistler fra Nedre Tøyen (2003) av Hans Tangerud gir "leseren et godt og konstruktivt innblikk i eldre, syke og bevegelseshemmedes hverdag i et helse- og sosialvesen som ikke alltid fungerer slik det skal. Manuskriptet har vakt stor begeistring blant fagfolk innenfor helse- og sosialfagene. Både på grunn av emnet og bokens litterære kvaliteter vil den kunne leses med stor glede, sorg og indignasjon av studenter så vel som et "alminnelig" publikum som vil sette seg inn i hvordan svake grupper behandles og tas hensyn til i samfunnet vårt: Verden er ikke den samme sett nedenfra som ovenfra. Hans Tangerud var tidligere professor ved Institutt for spesial-

pedagogikk, Universitetet i Oslo, og er nå pensjonist." (https://www.bokklubben.no/helse-sykdom-og-avhengighet-sosiale-aspekter/nedenfra-sett-hans-tangerud/; lesedato 05.09.26)

Erik Nords bok *Kruttrøyk og fredspipe: Epistler fra røykekrigens innside* (2004) ble beskrevet slik av forlaget: "Fra 1. juni 2004 blir det forbudt å røyke på serverings-steder. Seniorforsker Erik Nord ved Nasjonalt folkehelseinstitutt mener forbudet strider mot den liberale rettsstats grunnleggende ideer og er et alvorlig overgrep mot en tredjedel av landets befolkning. Han mener det fører helt nødvendig begrensning av passiv røyking over i helt unødvendig gledesdreping. Han peker på konkrete løsninger som han mener ikke rammes av loven og kan skape røykefred. I boka er skarp kritikk av loven satt inn i en ramme av levende og humørfylte beretninger fra forfatterens egen fortid og fra hans ferske opplevelser bak røykelovens kulisser. Han viser oss lovgivernes elitisme, intoleranse og tankeløshet, herunder lovens potensielt alvorlige konsekvenser for mange enslige. Han påpeker det sviktende medisinsk-faglige grunnlaget for å innføre et totalt røykeforbud på serveringssteder og avslører hvordan ledere i den sentrale helseforvaltning – dels i misjonsiver, dels i eget ubehag ved røyk – misbruker forskning og dermed svekker sin egen faglige troverdighet."

Bredo Berntsens *Den triste mannen på Alexanderplatz – og andre epistler* ble utgitt i 2018. "I denne nye bokens epistler tar han utgangspunkt i hendelser og episoder gjennom mange år. Det første som trekkes frem er deltakelsen som tenåring i de såkalte rockeopptøyene i Oslo i 1956. De vakte oppsikt som det første ungdoms-opprøret i Norge. Så følger blant annet spennende dykking i Middelhavet, og det fascinerende ved den spesielle provencalske oksesporten. Videre hvordan en merkelig, tilfeldig advarsel berget både ham og en venn fra å kjøre seg i hjel utfor et stup i Jotunheimen! Vi får også lese om opplevelsen av å være student i det nye faget statsvitenskap. […] Noen epistler handler om sære hendelser i den kalde krigens Berlin og Moskva – og i ørkenlandet Turkmenistan. Vi får også beskrevet møter med personligheter som statsminister Per Borten, miljøvernminister Gro Harlem Brundtland og den tidligere milorg-sjefen Jens Christian Hauge. […] Når det gamle og litt sjeldne begrepet "epistel" er brukt i denne boken, er det valgt fordi så meget av det som skildres nettopp har et fortidig preg: Reise på den nå nedlagte valdresbanen, skitur til fjells på treski, røyking på kafeer og restauranter – og en tid hvor bruken av tradisjonelle skrivemaskiner var selvfølgelige kontorhjelpemidler." (https://www.adlibris.com/sv/bok/den-triste-mannen-pa-alexanderplatz-9788230017616; lesedato 08.10.26)